

אוניברסיטת בן גוריון בנגב המחלקה ללימודי המזרח התיכון

סמינריון: דת ומדינה במזרח התיכון המודרני

מרצה: ד"ר מוחמד אל-עטאונה

תיאור הקורס:

שאלת דת-מדינה היתה ועודנה עומדת במרכז השיח האינטלקטואלי והדתי במזרח התיכון. קורס זה יבחן שיח זה תוך שימת דגש על שאלות הנוגעות לדת, מדינת הלאום, חברה ופוליטיקה, ובעיקר הזיקה בין דת ומדינה במזרח התיכון המודרני. הקורס יעסוק בתמורות שחלו בזיקה זו לנוכח הדירתם של רעיונות מערביים לתוך המורשת הפוליטית האסלאמית והשלכותיהם על תפוצתם של זרמים רעיוניים חילוניים. הקורס מורכב משלושה חלקים מרכזיים. החלק הראשון הוא מבואי ויעסוק בהיבטים פילוסופיים של הפרדת הדת או הכנסייה מהמדינה במערב, תולדות הדירת רעיון זה למזרח התיכון והשלכותיו בעיקר על השיח הדתי-חילוני. בחלק השני נדון בשיח המודרני של דת-מדינה במזרח התיכון באמצעות סוגיות נבחרות כגון מהות המדינה באסלאם, אסלאם ודמוקרטיה, הפרדת דת ומדינה, וכו'. החלק השלישי יוקדש למקרי בוחן באמצעותם נערוך ניתוח משווה של הארגון הפוליטי והחברתי של שלוש מדינות ערביות: תוניס, מצריים וערב הסעודית. מדינות אלה מייצגות פרדיגמות שונות ומרכזיות של יחסי דת-מדינה במזרח התיכון.

דרישות הקורס:

-----	1. נוכחות והשתתפות בדיונים בהתבסס על חומר הקריאה
20%	2. הצעת עבודה סמינריונית והצגת הנושא בפני הכיתה (רפרט)
80%	3. עבודה סמינריונית

סדר שיעורים וביבליוגרפיה (החומר יהיה זמין בהיי לירן)

חלק א: רקע כללי

שבוע 1: הצגת הקורס ודיון בכללים של כתיבת עבודה סמינריונית

שמעון שמיר, מדריך לכתביה בנושאי המזרח התיכון ואפריקה, תל-אביב: דיונון, 2002.

קווים מנחים לכתיבת עבודה באתר הבית של המחלקה למזה"ת: <http://humweb2.bgu.ac.il/middleeast>

שבוע 2: תולדות השיח של דת-מדינה במזרח התיכון

Azzam Tamimi, "The Origins of Arab Secularism." In: John L. Esposito & Azzam Tamimi (eds.) *Islam and Secularism in the Middle East*. London: Hurst & Co. Publishers, 2000, pp. 13-28.

Albert Hourani, *Arabic Thought in the Liberal Age 1798-1938*. Cambridge and New York: Cambridge University Press, 1983, pp. 161-192.

שבוע 3: מדינת הלאום והמשך המורשת האסלאמית

סמי זוביידה, אסלאם, העם והמדינה (תרגום: יוסי מילוא). באר שבע: הוצאת הספרים של אוניברסיטת בן גוריון, 2003, פרק ששי.

מרטין קרמר, "האסלאם הוא הכוח של העתיד." בתוך: אסלאם ודמוקרטיה בעולם הערבי. בעריכת מאיר ליטבק. תל אביב: הקיבוץ המאוחד, 1997. ע"ע 24-43.

John J. Donohue, "Islam and the Search for Identity in the Arab World". In: John Esposito (ed.), *Voices of Resurgent Islam*. New York, Oxford: Oxford University Press: 1983, pp. 48-61.

חלק ב: סוגיות נבחרות בשיח הערבי המודרני של דת ומדינה

שבוע 4: דת ולאומיות

Erwin I. J. Rosenthal, *Islam in the Modern National State*. Cambridge: Cambridge University Press, 1965, Ch. 5.

J. J. Donohue and J. L. Esposito (eds.), *Islam in Transition: Muslim Perspectives* (New York: Oxford University Press, 1982), pp. 55-97.

P. J. Vatikiotis, *Islam and the State*. London, New York, Sydney: Croom Helm, 1987, pp. 72-83.

שבוע 5: מדינה מוסלמית מהי?

Muhamed S. El-Awa, *On the Political System of the Islamic State*. Indianapolis, Indiana: American Trust Publications, 1980, pp. 66-82.

אליעזר טאובר, "משטר המדינה המוסלמית לפי השקפתו של רשיד רדא." המזרח החדש, תש"ס, ע"ע 41-50.

Yusuf Qaradawi, *State in Islam*. Cairo: Al-Falah Foundation for Translation, Publication & Distribution, 2004, pp. 73-106.

Ira M. Lapidus, "State and Religion in Islamic Societies" *Past and Present*, No. 151 (May, 1996), 3-27.

שבוע 6: הפרדת דת-מדינה

Jonathan Fox and Shmuel Sandler, "Separation of Religion and State in the Twenty-First Century: Comparing the Middle East and Western Democracies". *Comparative Politics*, Vol. 37, No. 3 (Apr., 2005), pp. 317-335.

מאיר חטינה, האסלאם במצרים המודרנית: עיונים במשנתו של פרג' פודה. תל אביב: הקיבוץ המאוחד, 2000, ע"ע, 18-45.

J. J. Donohue and J. L. Esposito (eds.), *Islam in Transition: Muslim Perspectives*. New York: Oxford University Press, 1982, pp. 238-250.

שבוע 7: אסלאם ודמוקרטיה (א)

Raghid El-Solh, "Islamists Attitudes towards Democracy" *British Journal of Middle Eastern Studies*, Vol. 20, No. 1 (1988), 57-63.

אמיר ויסברוד, תראבי דובר האסלאם הקנאי. תל אביב: מרכז משה דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה, 1999, ע"ע, 23-51.

Muhammad Arkoun, "Present-Day Islam between its Tradition and Globalization. In: *Intellectual Traditions in Islam*. Farhad Daftary (ed.), London&New-York: I.B.Tauris, 2000. pp. 179-221.

שבוע 8: אסלאם ודמוקרטיה (ב)

מאיר ליטבק, "התנועות האסלאמיות ודמוקרטיה: הוויכוח ההיסטוריוגרפי, " בתוך: בתוך: אסלאם ודמוקרטיה בעולם הערבי, בעריכת מאיר ליטבק (תל-אביב, 1997), ע"ע, 236-251.

Robert W. Hefner, "Public Islam and the Problem of Democratization". *Sociology of Religion*, Vol. 62, No. 4, Special Issue: Religion and Globalization at the Turn of the Millennium (Winter, 2001), pp. 491-514.

חלק ג: מקרי בוחן**שבוע 9: תוניס**

החוקה התוניסאית

דניאל זיסנווין, "בין מאבק פוליטי למשבר זהות: דת ומדינה בתוניסיה העצמאית. המזרח החדש, תשס"א, ע"ע, 147-167.

Marion Boulby, "The Islamic Challenge: Tunisia since Independence". *Third World Quarterly*, Vol. 10, No. 2, Islam & Politics (Apr., 1988), pp. 590-614.

שבוע 10: מצריים

החוקה המצרית

המצע של תנועת האחים משנת 2007.

מאיר חטינה, "בעין הסערה: הקריאה להפרדת דת ומדינה במצרים." המזרח החדש, תשס"א, ע"ע, 123-147.

Daniel Crecelius, "The Secularization Course in Modern Egypt," in Donald E. Smith (ed.), *Religion and Political Modernization*. New Haven : Yale University Press, 1974, pp. 67-95.

שבוע 11: ערב הסעודית

'החוקה' הסעודית

מוחמד אל עטאונה, "שריעה ופוליטיקה בערב הסעודית: סיאסה שרעיה כמכניזם לייצוב השלטון והחברה." ג'מאעה 8, 2001, ע"ע, 54-83.

Ayman Al Yassini, *Religion and State in the Kingdom of Saudi Arabia*. Boulder and London: Westview Press, 1985, pp. 39-59

Joseph Nevo, "Religion and National Identity in Saudi Arabia". *Middle Eastern Studies*, Vol. 34, No. 3 (Jul., 1998), pp. 34-53.

שבוע 12: סיכום**ספרות רקע (רשות)**

An-Na'im, Abdullah A. 2005. Political Islam in National Politics and International Relations. In:

Berger, Peter L. (ed.) *The Desecularization of the World – Resurgent Religion and World Politics*. William B. Eerdmans Publishing Company.

Asad, Talal. 2003. *Formations of the Secular: Christianity, Islam, Modernity*. Stanford: Stanford University Press.

Audi, Robert. 2000. *Religious Commitment and Secular Reason*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bader, Veit. 2007. *Secularism or Democracy? – Associational Governance of Religious Diversity*. Amsterdam: Amsterdam University Press

Berger, Peter L. 1967. *The Sacred Canopy: Elements of a Sociological Theory of Religion*. Garden City: Doubleday.

Bruce, Steve. 2002. *God is Dead: Secularization in the West*. Oxford: Blackwell, 2002.

——— 2003. *Politics and Religion*. Oxford: Polity.

Casanova, José. 1994. *Public Religions in the Modern World*. Chicago: The University of Chicago Press.

Connolly, William E. 1999. *Why I am not a Secularist*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Gauchet, Marcel. 1997. *The Disenchantment of the World – A Political History of Religion*. Princeton UP.

Habermas, Jürgen & Ratzinger, Joseph. 2007. *The Dialectics of Secularization – On Reason and Religion*. Ignatius Press.

Herbert, David. 2003. *Religion and Civil Society – Rethinking Public Religion in the Contemporary World*. Ashgate.

Hurd, Elizabeth Shakman. 2007. *The Politics of Secularism in International Relations*. Princeton: Princeton University Press.

Jacoby, Susan. 2004. *Freethinkers: A History of American Secularism*. New York: Scribner Press.

Juergensmeyer, Mark. 1993. *The New Cold War: Religious Nationalism Confronts the Secular State*. Berkeley: University of California Press.